

Toppdykker *Podiceps cristatus*

Global utbredelse

Toppdykkeren er utbredt i et bredt belte gjennom Europa og Sentral-Asia til Kina. Andre underarter finnes i Afrika, Australia og New Zealand.

Norsk utbredelse og habitatvalg

Toppdykkeren er en karakterfugl i innsjøene på Jæren, Lista og i jordbruksbygdene på nedre Østlandet, især i Oslo & Akershus og Østfold, men med spredte hekkeforekomster også omkring de store innsjøene i nedre Buskerud og Oppland. En isolert hekkeforekomst er kjent fra Leksdalsvatnet og muligens ved Snåsa i Nord-Trøndelag.

Arten hekker helst i forholdsviss store og åpne vatn i jordbruksstrøk. Den foretrekker vatn med beskyttede bukter med rørskog, med forkjærlighet for partier med ganske åpen mosaikk av sivøyer og beskyttede vannspeil. Så lenge det er gode forekomster av småfisk, kan utstrekningen av rørskog ha mindre betydning; flere par kan samles i en koloni i én enkel sivøy, og mange steder i utlandet finnes store hekkolonier ganske åpent i store, grunne områder med flytende tepper av tusenblad, tjønnaks o.l. på vannflaten.

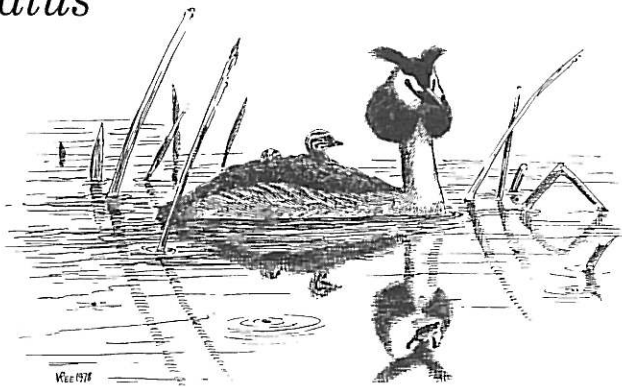
Sammenhengen mellom vannforurensning og toppdykkerbestand er studert inngående i Danmark. Her kan man finne store antall toppdykkere i kraftig eutrofierte vatn. Økt tilførsel av næringsstoffer fra landbruket begunstiger mort og andre karpefisk som lever av alger og små planktondyr. Det betyr ikke så mye om vatnet er uklart, for toppdykkeren jager mest nedenfra slik at fiskene sees i silhuett mot lyset. Hvis forurensningen blir så voldsom at fiskeyngelen dør, får toppdykkeren derimot problemer. Riktignok kan det stadig være nok større fisk, som særlig hannene kan utnytte. Parene trenger imidlertid småfisk til ungene, som sjelden kan holdes i live utelukkende med vanninsekter. Etter mislykket hekking ser fuglene seg ofte om etter et nytt hekkested.

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

Den norske toppdykkerbestanden vurderes til 300-500 par, med ca. halvparten i Oslo, Akershus og Østfold. Bestanden er betydelig større og tettere i Sør-Sverige.

Toppdykkeren ble påvist hekkende i Norge for første gang i 1904, i Høylandsvatn på Jæren. I de følgende år etablerte den seg i mange av Jærvatna, og stabiliserte seg ganske snart på omkring 30 par. Fra Østlandet forelå hekkebevis først i 1943, ved Ski i Akershus. Først sist på 1960-tallet oppsto det kraftige lokalbestander på Østlandet. Ekspansjonen har fortsatt gjennom de senere år, men totalantallet har neppe økt vesentlig.

For hundre år siden var toppdykkeren en fåtallig fugl over store deler av Europa pga. etterstrebelse. Arten ble ansett som skadelig, og den tette, silkeglinsende hvite fjærdrakten på buken ble brukt som pelsverk (derav navnet «silkedykker»). Den senere

bestandsøkningen skyldes både fredning og tilførsel av næringsstoffer til vatna, hvor mort og karpefisk kan opptre i voldsomme mengder.

Hekkebiologi

Arten hekker normalt i spredte (territorie-hevdende) par, men i noen områder er det vanlig med kolonihekking. Dette skjer især i store hekkevatn, hvor trygge reirsteder og fiskeområder ofte er vidt atskilt, slik at det blir lite rasjonelt for parene å forsvare store territorier som kan dekke alle deres behov gjennom hekketida.

Toppdykkeren plasserer normalt sitt flytende reir inne i rørskogen, men enkelte par hekker ganske åpent. Her i landet skjer eggleggingen oftest i mai, men toppdykkeren tilpasser hekketidspunktet etter omstendighetene. Mange par går i gang med reirbygging straks hekketidet er isfritt om våren, mens andre par liksom «går i stå». Til gjengjeld kan man finne reir med friske egg i juli-august, og enkelte par som hekket tidlig kan få to kull unger i årets løp. I England, hvor vinteren normalt er meget mild, kan toppdykkeren ha egg fra februar til september. Toppdykkeren har åpenbart en langvarig hekkeberedskap, men går bare i gang hvis forholdene synes gunstige.

Etter klekkingen, når foreldrene frakter ungene under vingene til gode næringssøksområder og mater dem, hender det ofte at parbåndene oppløses. Dersom kun én unge overlever, vil en av de voksne ofte trekke vekk så ungen overlates til maken. Har paret flere unger, har makene ofte hver sin yndlingsunge som har førsterett til mat. Makene deler da ofte kullet, slik at de to «halve familier» etter et par uker lever ganske uavhengig av hverandre. Forholdet er verdt å være klar over ved bestandstakseringer. Atferden er en fleksibel mekanisme for å tilpasse fordelingen av mating til skiftende næringsforhold, slik at i hvert fall én unge holdes i live samtidig som flere unger får sjansen dersom det er mat nok.

Trekkforhold

Det foreligger spredte vinterobservasjoner langs kysten nord til Trøndelag. Nyere undersøkelser (bl.a. Piersma 1988) tyder imidlertid på at det meste av NV-Europas bestander feller svingfjær i august-september i IJsselmeer, Nederland. Inntil 40.000 toppdykkere kan være samlet her om vinteren (Piersma m.fl. 1986). Allerede på vårvinteren er arten imidlertid på plass langs kystene utenfor hekkeområdet.

Jon Fjeldså

Toppdykker *Podiceps cristatus*

- 41 ● Konstatert hekking
- 8 ● Sannsynlig hekking
- 7 ● Mulig hekking

Detaljeringsgrad: 10 x 10 km

